

A „háttéranyag” nevezett vaskos kötet nemcsak a revideálás és az új (akár felekezeti) fordítások alapanyaga lehet majd a későbbiekben, hanem a névtani kutatóknak is hasznára válhat. A bibliai lelőhelyek feltüntetésével konkordanciaként emellett még több tudományág által is hasznosítható. SISKA ÁGOTA hatalmas filológiai munkája egy CD-n található pdf fájlal egészül ki, melyen változatlan tartalommal közlik az egész névtár anyagát. Ezen a mellékleten keresési funkciót is alkalmazhat a kutató, mely igazán felhasználóbaráttá teszi ezt a terjedelmes névtárat.

CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA

**PROCEEDINGS OF THE 21ST INTERNATIONAL CONGRESS OF
ONOMASTIC SCIENCES 1–5.**

[A XXI. Nemzetközi Névtudományi Konferencia előadásai]

Szerkesztette: 1–4. EVA BRYLLA – MATS WAHLBERG,

5. EVA BRYLLA – MARIA OHLSSON – MATS WAHLBERG

**1–2. Språk- och folkminnesinstitutet, 3–5. Institutet för språk och
folkminnen, Uppsala, 2005–2010.**

1. 570 lap, 2. 332 lap, 3. 446 lap, 4. 420 lap, 5. 427 lap.

1. Az ICOS 2002. augusztus 19–24 között Uppsalában tartott 21. kongresszusán 41 országból 374 résztvevő gyűlt össze. E széleskörű érdeklődésnek köszönhetően az előadások írott változata öt vaskos kötetet tölt meg, melyek összeállításában a szerkesztők a szekcielnököktől is segítséget kaptak: az első kötetben VIBEKE DALBERG és W. F. H. NICOLAISEN, a másodikban LARS-ERIK EDLUND, a harmadikban ROB RENTENAAR, a negyedikben DIETER KREMER és BOTOLV HELLELAND, az ötödikben pedig WOLFGANG HAUBRICHS és TOM SCHMIDT vett részt a kiadás munkájában. A kiadványban három nyelven: angolul, franciául és németül olvashatunk a tulajdonnevekkel kapcsolatos kérdésekről, szekciók szerinti elrendezésben. Az első kötet a köszöntők és a záróbeszéd mellett a plenáris előadásokat, valamint két szekció: a névelmélet és az irodalmi névadás témakörében elhangzott előadások írott változatát közli. A második kötet a nevek forrásként való hasznosíthatóságával foglalkozik, a harmadik kötet pedig a név és névhasználat különböző összefüggéseit tárgyalja. A negyedik kötet ismét két szekció eredményeit foglalja össze: először névtárakat és névkutatási projekteket ismerhetünk meg, majd névtervezési kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat olvashatunk. Az ötödik kötetet teljes egészében a nevek keletkezésének-létrehozásának, változásának és eltűnésének szentelték a szerkesztők. Az egyes szekciók anyaga az elnökök által a szekció végén elmondott összegzéssel kezdődik, melyekből az olvasók átfogó képet kaphatnak az előadásokban tárgyalt témacsoportokról, főbb kérdésekről. Ezeket követik az előadások absztraktjával kezdődő tanulmányok, szerzők szerinti betűrendben. Az anyag gazdagsága miatt itt nem áll módomban minden egyes írásra kitérni, ezért a következőkben inkább arra törekszem, hogy kötetenként néhány tanulmány kiemelésével felhívjam a figyelmet a kiadványban felhalmozott figyelemre méltó eredmények rendkívüli sokszínűségére.

2. Az első kötet a minden kötetben szereplő szerkesztői előszó után közreadja a konferencia programját és a résztvevők listáját (ix–xvi), a nyitó- és záróbeszédeket (xvii–xxx), valamint EVA BRYLLÁNAK a svéd névkutatás 100 éves történetét, helyzetét, intézményrendszerét és jövőbeni feladatait áttekintő beszédét (1–6).

2.1. Ezt követi a három plenáris előadás írott változata. XOSÉ LLUIS GARCÍA ARIAS spanyolországi helynevekben szereplő személynevekkel foglalkozik, nyelvi eredet szerint (rómaiak előtti, latin, germán és arab), illetve területenként is elkülönítve ezek típusait (9–33). Hasonló megközelítésű ALBRECHT GREULE tanulmánya, mely az *-nd-* szuffixummal és annak változataival létrehozott germán eredetű helynevek területi megoszlását vázolja fel (34–49). SVANTE STRANDBERG helynevekben keresi a skandinávok középkori nyomait (50–61), elkülönítve a svédek, dánok és norvégok kalandozási, terjeszkedési irányait és kereskedelmi útvonalait (Izland, Grönland, Amerika, Anglia, Írország, Normandia, Hispánia, Baltikum, a Kijevi Rusz, Bizánc).

2.2. A plenáris előadásokét a névelméleti szekció anyaga követi. Mint VIBEKE DALBERG elnöki összefoglalásában (65–6) megállapította, a tulajdonnevek elméleti kérdései iránt igen nagy érdeklődés mutatkozik szerte a világon: ezt jelzi, hogy 23 előadás hangzott el a szekcióban, 14 ország képviselőjében. A tanulmányok három fő csoportba sorolhatók téma szerint. Több mint felük a tulajdonnévnek a nyelvben elfoglalt helyével foglalkozott. Ide sorolhatjuk például GUNNSTEIN AKSELBERG írását, mely egy, a 90-es években lezajlott eszmecserehez kapcsolódva a mentális lexikon és onomasztikon egymáshoz való viszonyát, illetve az utóbbi felépítését tárgyalja (67–78). Véleménye szerint a mentális onomasztikonon belül létezik nemzeti, regionális, helyi, társadalmi és idiomatikus onomasztikon; sőt a tagolódás témák, denotátumok és tevékenységek szerint is megfigyelhető, időben és egyénenként is változik, s ugyanaz a név több tartománynak is része lehet. A köznévi és a tulajdonnévi kapcsolatával foglalkozik ALEXEY és OLGA SKLYARENKO, mindkét kategóriát egy-egy, több rétegből felépülő piramisként képzelve el (277–82). A prototípus-elmélethez hasonló felfogásuk szerint a rétegek a „tulajdonnéviség” (onomacity) erőssége szerint szerveződnek: a tulajdonnévi piramisban a legalsó réteg a legkevésbé, a legfelső pedig a legerősebben tulajdonnévi sajátosságokkal rendelkező elemekből áll, a közszavak pedig aszerint rétegződnek, hogy mennyire hajlamosak tulajdonnevesülni. A rétegek közötti átmenet fokozatos, s a két piramist bonyolult szálak kapcsolják össze.

Több előadás foglalkozott a tulajdonnév meghatározásával és jelentésével is. RICHARD COATES például újabb, a korábbi filozófiai megközelítések helyett inkább pragmatikai szemléletet javasol a „tulajdonnéviség” (properhood) megragadására (125–37). A filozófiai megközelítés szerint e tulajdonság nem más, mint egyes főnevek azon sajátossága, hogy egyedi dolgokat fejeznek ki. Ez azonban több azonos tulajdonnévű entitás esetében már megkérdőjeleződik. Ezért véleménye szerint a tulajdonnéviséget nem rendszerszerű, hanem használati kategóriaként kellene kezelni: míg a közszavaknak denotációjuk van, addig a tulajdonneveknek referenciájuk. ROLF HEDQUIST a keresztnevekhez kapcsolódó asszociációkkal kapcsolatban folytatott valós idejű vizsgálatot (172–84). 1982-ben és 1992-ben, 15–20 éves adatközlőkkel végzett felméréseivel azt kutatta, léteznek-e közös névasszociációk, és ha igen, változnak-e. Arra is választ keresett, hogy kell-e ismernünk valakit egy adott névvel ahhoz, hogy a névről véleményünk legyen, és hogy személyes tapasztalatok hiányában milyen tényezők alakítják ki a névhez való viszonyulásunkat.

Néhány előadás a névtan terminológiáját érintette. Ezek közül MILAN HARVALÍK írását azért is fontos kiemelni, mert Uppsalában elhangzott javaslata nyomán jött létre az ICOS immár csaknem egy évtizede működő Terminológiai Munkacsoportja a nemzetközi névkutatás alapvető terminológiai listáinak kidolgozására. A cseh névkutató indítványa indoklásaként egy-egy jellemző példán keresztül olyan terminológiai problémákat mutat be, amelyek akár egy nyelven belül, akár nyelvek között megnehezítik a névészek számára egymás megértését, illetve eredményeik összevetését (161–71).

2.3. Az irodalmi névadásról 20 előadás hangzott el a kongresszuson, 12 ország képviselőjében. Ezeket áttekintve három nagyobb témakör látszik körvonalazódni: sok előadó a nevek funkciójával foglalkozott egy-egy adott mű vagy életmű kapcsán; mások az irodalmi nevekkel kapcsolatos fordítási kérdésekhez szóltak hozzá; néhányan pedig működő vagy tervezett projekteket mutattak be. Az első csoportba sorolható a Magyarországot képviselő JEREMY PARROTT munkája, mely Samuel Beckett neve és írói névadása között mutat ki összefüggéseket (535–42). Meglátása szerint mivel a *Samuel* jelentése: 'Isten neve', a szerző úgy érezte, ez a jel saját neve helyett áll, ezért művein keresztül saját igazi, hiányzó nevét kereste. A második témakört képviseli ADRIAN PABLÉ írása, mely Oscar Wilde „Bunbury”-jének német, francia és olasz fordításait alapul véve mutatja be a személynevek fordításának különböző stratégiáit, a nevekben rejlő (nyelvi) humor más nyelven való közvetítésének nehézségeit és azok lehetséges megoldásait (502–10). A Harry Potter-regények már az évezred kezdetén is népszerű terepnek bizonyultak a névkutatók számára: ezt tükrözi, hogy egy német és egy kanadai szerző is foglalkozik különböző nyelvű fordításainak nevet érintő eljárásaival (ANNE-DIETLIND KRÜGER: 474–92, BENOÎT LEBLANC: 493–501). A harmadik témakörbe tartozik ANDREA BRENDLER írása, mely egy 2001-ben indult projektet mutat be: résztvevői olasz írókkal készítettek interjúkat irodalmi névadási elveikről és gyakorlatukról annak érdekében, hogy ezek alapján kidolgozhatassanak egy egységesen alkalmazható módszertant az irodalmi nevek vizsgálatára (380–8).

3. A második kötet 30 írását összefűző téma a nevek forrásként való hasznosíthatósága. A többnyire személy- és helynevekkel foglalkozó tanulmányok három kérdés köré csoportosulnak: az írások egy része a nevek történettudományi, pszichológiai vagy egyéb tudománybeli vallomását mutatja be; több munka nyelvi kontaktushatásokat vizsgál a neveken keresztül; néhány tanulmány pedig nyelvtörténeti forrásként tekint a nevekre, vagy pedig a nyelvtörténetet hívja segítségül egy-egy név etimológiájának felfejtésében.

Az első, azaz a társtudományokkal való kapcsolatra koncentrááló írások csoportjába tartozik JOHANNA HALONEN tanulmánya, mely a népneveket tartalmazó településnevek vizsgálatával kapcsolatos módszertani problémákat elemmez. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy e nevet csak akkor fogadhatjuk el bizonyítékként egy etnikum adott területen való jelenlétére, ha tanúságukat egyéb (például történeti vagy régészeti) adatok is alátámasztják (128–37). GUDLAUG NEDRELID és BIRGIT FALCK-KJÁLQUIST egyaránt a tulajdonnevek társadalomtörténeti forrásként való alkalmazhatóságára mutat példát. Az előbbi nők ragadványneveit diakrón szempontból vizsgálva megállapítja, hogy ezek jelentéstani-motivációs rendszere viselőik társadalmi helyzetét és névadó környezetük jellemzőit tükrözi (222–32). Adatait változatos forrásokból meríti, a sagairodalomtól kezdve a késő középkori okleveleken keresztül egészen egy 1801-es népszámlálás norvég

névanyagáig. FALCK-KJÄLQUIST szintén a nők társadalmi helyzetével kapcsolatos következtetésekre jut női neveket tartalmazó svéd helynevek vizsgálatán keresztül (75–88). Eredményei szerint a helynevek egyes jelentéstani csoportjaiban társadalomtörténeti okokból jellemzően kevesebb a női, mint a férfinév (pl. amikor a névadó a hely felfedezője vagy tulajdonosa), a 'lyuk' jelentésű *hål* földrajzi köznévknek pedig női nevek mellett inkább van obszcén konnotációja, mint férfinévek mellett. CLAUDIO LONGOBARDI a névtan és a pszichológia határterületére kalauzolja az olvasót (189–99). Egy 677 gyermekkel készített interjúsorozat eredményeit bemutatva azt hangsúlyozza, hogy a gyerekek személyiségének fontos része a keresztnévük: ha nem szeretik, az nehézségeket okozhat társas kapcsolataikban, például megnehezítheti az azonos nevű személyek elfogadását.

A második csoportot, a kontaktushatások témakörét képviseli NICOLETTA FRANCOVICH ONESTI írása, mely a kihalt vandál nyelv egyedüli forrásainak számító, észak-afrikai feliratokon talált személyneveken keresztül vizsgálja a hajdan egymás mellett élő latin és germán nyelv kölcsönhatását (113–27). A latin a Kr. u. 5. századtól kezdett hatni a vandál személynévrendszerre, s e kontaktushatás különféle hibrideket, germán és latin morféimák összekapcsolásával létrehozott neveket eredményezett; ezek tipológiáját vázolja fel a tanulmány. INGE SÆRHEIM délnyugat-norvégiai helyneveken mutat ki német és holland kontaktushatást (289–302). Kiindulópontja a középkori *Notau* kikötőnév, mely több hasonló helynévvel együtt német és dán forrásokban is fennmaradt. A kikötő pontos földrajzi helyzete ennek ellenére vita tárgya; a tanulmány többek között ehhez kíván hozzászólni a név és környezete nyelvi elemzésével.

A harmadik kérdéskört, a nevek nyelvtörténeti hasznosíthatóságát jól példázza GRASILDA BLAŽIENĖ írása, mely a 18. század elejére kihalt óporosz nyelv hangtani, morfológiai jellemzőinek, valamint szókészletének alaposabb megismeréséhez hívja segítségül a történeti források óporosz névanyagát (35–43). JULIA KUHN egy svájci, St. Gallen kantonbeli helynév, a *Murg* eredetét kutatja (174–86), s a korábbi német és gall etimológiák helyett a latinra vezeti vissza abból a nyelvtörténeti tényből kiindulva, hogy a ma német nyelvű kanton lakossága a 14. század végéig rétoromán nyelvű volt.

4. A harmadik kötet 34. a tulajdonnevek és a társadalom kapcsolatát sokféle oldalról megvilágító tanulmányt foglal magába. Nagyobb részük személynevekkel, kisebb részük pedig hely-, illetve egyéb nevekkkel, leginkább márkanévvel foglalkozik, nagyjából fele-fele arányban szinkrón, illetve diakrón megközelítésben.

A szekción belül az egyik legkedveltebb téma a kisebbségi csoportok névadása, illetve a nevek nemzetiidentitás-képző szerepe. Az e kérdésekkel foglalkozó tanulmányok közül témája miatt is érdemes kiemelni ANDREA BAMBEKnek a Dunántúli-középhegység és a Balaton-felvidék településein élő németek keresztnévadási szokásait történeti szempontból áttekintő írását (35–52). A szerző 1745–1996 közötti korpuszának 4805 történeti adatát jórészt egyházi anyakönyvekből, mai adatait pedig 1172 kvantitatív és 21 kvalitatív interjú készítésével nyerte. A magyarországi németek történetének, majd nyelvi helyzetének áttekintése után a szerző szót ejt a keresztnévviselés magyarországi szabályozásának történetéről, a németek körében leggyakoribb nevek sorrendjének történeti alakulásáról, majd az interjúkat életkor, nem és végzettség szerint is vizsgálva feltárja a jelenlegi névválasztási indítékokat (pl. a név német vagy magyar volta a névválasztók megítélése szerint, a családnévvel való összeillesztés, gyakoriság). BERTIE NEETHLING az angol gyarmatosítás személynevekben jelentkező hatását, illetve az angol nevekkel kapcsolatos

attitűd változását vizsgálja a dél-afrikai xhosa nyelv beszélői körében (231–44). Az első angol neveket a 19. század elejétől misszionáriusok és tanítók adták a megkeresztelteknek, s ezek a helyi névrendszertől erősen eltérő nevek gyorsan terjedtek a gyarmatosítás hatására. Az elmúlt évtizedekben azonban fokozatosan teret veszítenek a xhosa nevekkal szemben, sokan ugyanis már tehernek érzik a hajdani gyarmatosítókra emlékeztető nevüket. A legújabb kori bevándorló kisebbségek nyelvi helyzetének megvilágításához járul hozzá DOREEN GERRITZEN írása, mely a Hollandiában élő marokkói és török közösségek egyénnév választását mutatja be (120–30). A személy- és helynevek mellett a márkaneveknek is lehet identitásjelölő szerepük. Erre hívja fel a figyelmet ELKE RONNEBERGER-SIBOLD munkája, mely az 1894–1944 között keletkezett német márkanevek konnotációit a politikai rendszerek (császárság, köztársaság, hitleri diktatúra) által közvetített társadalmi értékek eltéréseinek összefüggésrendszerében elemzi (324–37).

A névválasztást befolyásoló ideológiák, elméletek, vallások is több előadás tárgyául szolgáltak. RUGGIERO STEFANINI például a pápák neveit tekintette át, a névhasználat alapján két időszakot különítve el a pápaság történetében: a 10. század közepéig az egyházfők megtartották eredeti nevüket, attól kezdve pedig új nevet vettek fel megválasztásuk után (398–408). Az első korszak neveit ezért leginkább eredet szerint érdemes vizsgálni, s a korpusz igen nagy változatosságot mutat e szempontból. Az utóbbi korszak viszont inkább a dinasztikához hasonlóan működő névválasztást befolyásoló tényezők miatt lehet érdekes a névkutatók számára. JOAN TORT a politikának a helynévadásra gyakorolt hatását mutatja be a spanyol polgárháború idején, 1936–1939 között végrehajtott katalóniai névváltoztatásokon keresztül (409–30). Ekkoriban ugyanis a közigazgatási egységek csaknem 12%-ának nevét, elsősorban az egyházra, nemességre vagy a királyságra utalókat lecserélték valamely, a köztársasági eszmének ideológiailag jobban megfelelő névre. RIKKE STEENHOLT OLESEN egy, az utóbbi évtizedekben Dániában is divatosá váló ezoterikus névválasztási indítékot, a személynév számmisztikai megfelelőségének hátterét, az ezen alapuló névválasztás elveit és az így választott nevek típusait mutatja be (390–7).

A névválasztást befolyásoló egyéb tényezők közül a tudománynak és a technikának a 20. század elejétől növekvő olaszországi megbecsültségére hívja fel a figyelmet LUISA REVELLI tanulmánya (290–312): az ország keresztnévállományában az 1900-es években új elemekként híres tudósok, kutatók egyén- és családnevei (pl. *Archimede*, *Edison*), valamint (jellemzően) természettudományi műszavak is megjelentek. A médiának a névadásra gyakorolt hatását elemzi OLIVIU FELECAN Románia példáján (96–107). Az 1989-es fordulattal járó demokratizálódás következtében a keresztnévanyagban megjelentek például nyugati modellek, színészek és énekesek keresztnév- és családnevei (pl. *Naomi*, *Noris*¹, *Arnold*, *Elvis*), filmbeli karakterekre utaló nevek (*Sandocan*, *Zorro*, *Isaura*, *Pamela* stb.), jelentős történelmi és kortárs személyiségek nevei (pl. *Franco*, *Daiana*), cégnevek (pl. *Nike*), helynevek (pl. *Argentina*), növénynevek (pl. *Orhidea*) stb. GIOVANNI MARTINI a személynévadás jogi összefüggéseire koncentrálna a névváltoztatást szabályozó 20. századi olasz törvények, rendeletek és bírósági döntések elemzésével, bemutatva a jogfelfogás folyamatos ingadozását a között a két álláspont között, hogy a személynév csak címke, mely az állampolgárok regisztrációját hivatott megkönnyíteni, vagy alapvető emberi jog (219–25).

¹ A példákat nem a választás alapjául szolgáló eredeti, hanem a román név cikkbeli írásmódja szerint közlöm.

5. A negyedik kötet a névkutatás gyakorlati kérdéseibe vezet be bennünket: első részében 24, névtárakat és névkutatási projekteket bemutató, nagyobb arányban helynevekkel, kisebb számban pedig személynevekkel foglalkozó előadás anyaga olvasható; második felének 21 írásában pedig a névtervezéssel kapcsolatos kérdések állnak az előtérben.

5.1. A projektbemutatók között szerepel a Debreceni Egyetem képviselő NEMES MAGDOLNA írása, mely egy földrajziköznév-szótár 1997-től tartó munkálataiba vezet be az érdeklődőket (111–8). A szerző a *földrajzi köznév* definiálása és jellemzőinek bemutatása után szól a készülő szótár forrásairól, egy mintán (*almás*) ábrázolja a szócikkek felépítését, a bennük fellelhető információkat (jelentések, nyelvjárási változatok és földrajzi elterjedésük), valamint azt is bemutatja, milyen hasznosítási lehetőségei lesznek a kész műnek. Szintén a helynevekhez kapcsolódik ÉAMON LANKFORD tanulmánya, mely az ír mikrotoponimák összegyűjtését és feldolgozását célul kitűző, 2000-ben állami támogatással induló munka céljairól, módszertanáról és forrásairól számol be (98–102). SVAVAR SIGMUNDSSON készülő izlandi helynévszótárának tervezett tartalmáról szól röviden. Kifejti az általa követett elveket (pl. hogy a szótár a szakemberek és a laikusok számára egyaránt használható legyen, hogy tartalmazzon utalásokat az északi helynévtípusokra), és a munkát megnehezítő tényezőkről is beszámol (ilyen például a nevek kiejtését, írásmódját rögzítő dokumentáció vagy egy átfogó helynévlista hiánya), majd két példán demonstrálja is az elmondottakat (172–7). A személynevekkel foglalkozó szerzők egyike, ANDREAS SCHORR olyan problémákat vonultat fel, amelyek különböző tudományok képviselőinek együttműködése közben adódhatnak, egy történészek és filológusok részvételével készülő, kora középkori személyneveket feldolgozó német névtár munkálataiba engedve bepillantást (164–71). IRINA GANZHINA saját, 2001-ben megjelent orosz családnévtárának felépítését, tartalmát mutatja be: a szótár fő szempontja a nevek eredetének meghatározása, de a a név történelmi és kulturális hátterére, valamint területi megoszlására és gyakoriságára vonatkozó információk is megtalálhatóak benne (77–80). Az eddigieknél általánosabb szempontú, de hasonlóan elvi-módszertani indítatású KEN TUCKER és DUNJA BROZOVIĆ RONČEVIĆ írása. Az előbbi a kanadai személynevek nyelvi eredet szempontjából igen összetett állományának feldolgozhatósága érdekében egy újfajta névtár létrehozására tesz javaslatot (195–224). Ebben a hagyományoktól eltérően a családnevek és az egyénnevek együttes szereplése, valamint a nevek besorolása kulturális-etnikai-nyelvi szempontból nagyban megkönnyítené annak felderítését, hogy mely nevek mely, Kanadában élő kulturális-etnikai-nyelvi csoportban fordulnak elő tipikusan. Az utóbbi szerző a 2002-ben megjelent horvát enciklopédikus szótár alapján egy lehetséges modellt vázol fel a tulajdonnevek kezelésére az említett szótártípusban, a személynevek és a helynevek kérdéseit külön is tárgyalva (48–57).

5.2. Mint az alkalmazott névtani szekció elnöke, BOTOLV HELLELAND összegzésében (253–5) megállapította, a névtervezési kérdések elsősorban a helyneveket, jóval kevésbé pedig a személyneveket, illetve a márkaneveket látszanak érinteni. Az észak-európai országokban különösen erős az érdeklődés irántuk: az öt svéd, két-két finn és norvég, valamint három baltikumi résztvevő előadása a szekció felét teszi ki. A többnyelvű Kanadában érthető módon szintén előtérben állhat a névtervezés ügye (innen három előadó érkezett).

A tanulmányok e szekcióban is számos nézőpontból közelítenek a fő témához. A helynév-tervezés feladatait, módszereit bemutató írások közé sorolhatjuk HELEN KERFOOT munkáját, mely a Kanadában, illetve a hozzá tartozó tengerrészekben újabban felfedezett földgáz- és olajmezők, illetve -kutak elnevezésének szempontjait, esetenkénti következtetlenségeit mutatja be, összevetve a kelet- és észak-kanadai névadási gyakorlatot egymással, valamint két, északi-tengeri megnevezéseket tárgyaló norvég tanulmány eredményeivel (337–48). STAFFAN NYSTRÖM a nagyvárosi névtervezés kérdéseit mutatja be a dinamikusan növekvő és fejlődő, ezért számos feladatot adó Stockholm példáján (376–83). Az új nevek-ről a városi tanács dönt, első körben azonban egy, városi politikusokból álló névtervező bizottság foglalkozik velük. E testület munkáját egy nyelvészekből, régészekből, névkutatókból, helytörténészekből álló bizottság segíti. A tanulmány e szakértő testület munkáját mutatja be konkrét példákon keresztül. A javaslatételig igen hosszú út vezet, hiszen a neveknek meg kell felelniük a jogi szabályozásoknak, a hagyományos névadási gyakorlatnak, és a szakértőknek figyelembe kell venniük a város történetét, földrajzát, a már meglévő nevek állományát, a várostervezők, építészek, politikusok stb., valamint a közösség igényeit is. TERJE LARSENnek a norvég helynévrendezés kapcsán született írása azonban azt jelzi, hogy a szabályozás, a standardizáció ténye vagy módja még a legnagyobb körültekintés ellenére is ellenérzéseket válthat ki a névhasználó közösségekből: vitás kérdés lehet például a nevek írásmódja, a nyelvjárási vagy köznyelvi forma használata. A tanulmány e kérdések tárgyalása mellett arra is választ keres, milyen nyelvi, társadalmi, kulturális és pszichológiai okok, tényezők állhatnak a konfliktusok hátterében.

A hivatalos szervek tevékenységével, a névstandardizációval és a nevekkel kapcsolatos törvénykezéssel foglalkozó tanulmányok közé tartozik ALESSIA BART, valamint TATIANA KALKANOVA egyénnévválasztással foglalkozó írása. Az előbbi az idegen eredetű nevek adását, illetve az azok írásmódját szabályozó olaszországi joggyakorlat változását mutatja be abból a szempontból, hogy a törvény milyen mértékben avatkozik be az egyén életébe (265–75). Tanulmánya második felében néhány idegen eredetű (héber, arab, német, francia, angol) név gyakoriságát is áttekinti a névállományban való első megjelenésüktől napjainkig, különös tekintettel Olaszország francia–olasz és német–olasz kétnyelvű területeire. Az utóbbi szerző Bulgáriát, Franciaországot és az Egyesült Államokat hasonlítja össze az egyénnévválasztás jogi aspektusa szempontjából: az elsőben a hagyományok, szokások, ideológiai és jogi szempontok által irányított erős szabályozás érvényesül; a másodikban közepes erejű, fő célja a gyermekek védelme a dehonesztáló nevektől; a harmadikban viszont semmilyen megszorítás sem létezik (332–6). A jogi szabályozás nemcsak a névviselőt, hanem magát a nevet is védheti, mint arra PER CARLSON felhívja a figyelmet (276–85). A különleges, egyedi családnevek ugyanis az átlagos, gyakori neveknél erőteljesebben jelzik a névviselőnek az adott családhoz való tartozását, sőt akár egy bizonyos személyre is egyértelműen utalhatnak. Emiatt azonban jobban ki vannak téve a jogosulatlan használatnak; így például annak, hogy valaki saját neveként felveszi, vagy pedig márkanevként használja őket. A szerző európai uniós és svédországi, vonatkozó rendelkezéseket példaként felhozva mutatja be, hogyan védelmezheti a családneveket és a márkaneveket a jogi szabályozás. A helynevek védelmének szükségességéről, illetve az új elnevezések mögötti gazdasági lobbiról ad érzékletes képet MARJA VILJAMAA-LAAKSO Finnország példáján (411–20). A bel- és külterületi helynevek napjainkban erősen veszélyeztetettek, ezért védelemre lenne szükségük. Így például egy új üzletközpont elnevezésekor nem feltétlenül veszik figyelembe a helyén korábban

élő helyneveket, mivel a tulajdonosok a saját gazdasági céljaiknak megfelelő, reklámértékű, üzletileg csábító neveket igyekeznek elfogadtatni. Ezek esetleg még a helyi nyelvekkel és helyesírásukkal sincsenek összhangban; ennek ellenére gyakran még a környező intézményeket, közterületeket is ezekről nevezik el, s a térképekre is sokszor a gazdasági érdekeknek megfelelő nevek kerülnek rá.

A szociolingvisztikai megközelítésű tanulmányok között említhető KAISA RAUTIO HELANDER írása, mely a nyelvi-etnikai kisebbségek szempontjából mutatja be az állam helynevekhez való viszonyulását Norvégia példáján (315–25). Történeti áttekintése szerint a hatalom a 19. századtól igyekezett asszimilálni a nem norvég helyneveket, a számi településnevek azonban ennek ellenére tovább éltek a szóbeliségben, s a 20. század végétől a kisebbségek jogainak fel- és elismerésével fokozatosan kezdik őket hivatalos névvé nyilvánítani. ANDRÉ LAPIERRE az angol nyelvű többség és francia nyelvű kisebbség által lakott kanadai Ontario tartomány példáján mutatja be, hogy az ENSZ azon standardizációs elve számára, amely szerint minden helynek egyetlen hivatalos neve legyen, a többnyelvű közösségek névhasználatára komoly kihívást jelent (349–54). Az angol nyelvű hivatalos dokumentumok franciára való fordításának gyakorlata ugyanis számos megoldandó problémát vetett fel a helynevek kapcsán (az angol nevek megtartása grammatikai gondokat okoz, ráadásul a francia nyelvű közösség a párhuzamos névadással keletkezett francia neveket ismeri, használja; ezek azonban nem hivatalosak, ezért kérdéses, hogy hivatalos dokumentumba kerülésük nem jelenti-e a gyakorlatban hivatalosnak tekintésüket stb.). A szerző az e problémák megoldására létrehozott bizottság által kidolgozott megoldást, a helynevek hivatalos, alternatív és ekvivalens kategóriákba sorolását, illetve ezek használatának körét vázolja fel. SONJA ENTZENBERG a svéd családnevek kialakulását lezáró 1901-es rendeletet, majd az azt követő 20. századi szabályozásokat gender szempontból mérlegeli: az a 19. században kialakult szokást rögzítő szabályozás, amely szerint a nőknek házasságkötésük után férjük családnevét kell felvenniük, a két nem társadalmi egyenlőtlenségének nyelvi lenyomata. Ezt tükrözi az a morfológiai-jelentésbeli változás, amely az apanévi eredetű családnevek tipikus *-son* ('valakinek a fia') végződését érintette: ez ugyanis eredetileg hímnemű forma volt, az említett szokás következtében azonban mára semlegessé, nők által is viselhetővé vált.

6. A nevek létrehozásával, változásaival és eltűnésével foglalkozó írások nagy száma miatt e témáról két, nyelvek szerint elkülönített szekcióba sorolva olvashatunk: az ötödik kötet első felében 25, német vagy francia nyelvű, a másik felében pedig 16 angol nyelvű tanulmány kapott helyet.

6.1. A német–francia nyelvű szekció előadásai a három kérdéskörből leginkább a névalkotásra koncentrálnak. A legtöbben helynevekkel foglalkoznak, valamivel kevesebb a személynévi tárgyú írás, egyéb névtípusok pedig csak elvétve kerülnek szóba.

A tanulmányok egy része etimológiai kérdéseket érint. VIORICA GOICU a *București* ('Bukarest') városnév eredetének kérdéséhez szól hozzá (151–5). Véleménye alapvetően megegyezik az általa is forgatott FNESz. álláspontjával: a helynév a *Bucur* személynévből ered. Míg a FNESz. ennek eredetét és etimológiai jelentését nem részletezi, csupán az albán *búkur* 'szép, gyönyörű' szót hozza fel párhuzamként, a szerző a trák–dák szubsztrátumból fennmaradt örökségként tekint rá, és etimonjának hasonlóképpen a 'szép, boldog' jelentéseket tulajdonítja. A *Bucur*-ra magyarországi adatokat is említ a

„Régi magyar családnevek szótára”-ból. Ezek azonban többségükben inkább a magyar *bokor* családnévi adatai lehetnek, bár például az 1574-es szőrényi említés esetében valóban szóba jöhet a román eredet. Ezen adatok nyelvi megítéléséhez jóval több, és nem csupán személynévi adatra, továbbá esetenkénti elemzésre lenne szükség. Egyértelműen magyar eredetű viszont a *Bucur* helynévi megjelenésének példájaként a szerző által a FNESz.-ből merített nógrádi *Bokor* településnév, ahogyan azt a FNESz. jelzi is. A ’szép, boldog’ jelentés párhuzamaiként a szerző több európai nyelvből is hoz példát, többek között a magyar *Boldog*-ot is, habár tévesen ennek kicsinyítő-becéző formáiként említi a valójában különböző eredetű *Bod*, *Boda*, *Bodo*, *Bodok*, *Bodon*, *Bodor*, *Bodos*, *Body* neveket is. Helynevek egy csoportjával foglalkozik ANETTE GERSTENBERG tanulmánya: az Égei-tenger szigeteinek hajdani itáliai neveit (illetve korábbi, elsősorban az antikvitásból származó elnevezéseit, pl. *Szamotrakhé*, *Théra*), illetve azok eredetét tekinti át 15–17. századi források alapján (136–43). E nevek híven tükrözik a közép- és kora újkori itáliai hajósok útvonalait, az általuk bejárt világ nyelvi birtokbavételét.

Néhány tanulmány a család- és egyénnevek bizonyos típusainak alakulásmódjával, történetével foglalkozik. A magyar névtanban kevésbé ismert területe miatt érdemes kiemelni KWANG-SOOK LIE írását a koreai személynévadás történetéről és a 20. századi koreai névadási indítékekről, szokásokról és divatokról (188–97). PIERRE-HENRI BILLY francia családneveket vizsgál diakrón szempontból, fonetikai, morfológiai felépítésük, etimológiájuk, földrajzi megoszlásuk és gyakoriságuk feltárásával (36–52). Forrásai között középkori, kora újkori és újkori források, leginkább összeírások és 20. század végi telefonkönyvi adatok is szerepelnek.

Egyes tanulmányok olyan névcsoportokkal foglalkoznak, melyeket alkotóelemeik jelentése vagy morfológiai szerkezetük hasonlósága kapcsol össze. Az előbbi csoportba tartozik CHRISTA JOCHUM-GODGLÜCK írása a germán személynévben található ’oroszlán’ jelentésű *leo-*, *len-* stb. elemről, annak lehetséges latin vagy germán eredetéről, vö. *Leopert*, *Lenhart*, *Lewolf* (156–64). A két nyelv elemeiből felépülő névhibridek tipikusnak tekinthetők a latin és a germán nyelvek középkori interferenciaterületein, s a germán személynévektől nem volt idegen a vadállatok (pl. farkas, medve) nevét jelentő elem, mint azt számos középkori adat is alátámasztja. ROSA KOHLHEIM szintén egy alkotóelem jelentésére koncentrált: olyan német családnevek állnak figyelem középpontjában, amelyekben valamilyen számnév kombinálódik egy főnévvel vagy melléknévvel (pl. *Fünfstück* ’öt + szelet’, *Siebenschön* ’hét + szép’; 165–73). E típus nyomait kutatva már a 12. századból is találhatunk rájuk adatot. A nevek jelentését áttekintve a szerző igyekszik feltárni a névadás lehetséges motivációit (külső és belső tulajdonság, társadalmi helyzet, foglalkozás stb.). Morfológiai szempontból választotta ki vizsgálata tárgyát EVA NYMAN és JÜRGEN UDOLPH. Az előbbi olyan észak-európai helynevekkel foglalkozik, amelyek az *-und* morfémát tartalmazzák (209–15). Ez az igen ősi indoeurópai névtípus elsősorban a skandináv területekre jellemző, habár Németországban és Hollandiában is előfordul, *Burgundia* neve pedig egy külön altípusát alkotja e névcsoportnak. Az utóbbi szerző szintén germán helynevek morfológiai sajátosságait elemzi: alkotásmódjuk (összetétel és képzés) és a névalkotó morfémák szerint rendszerezi őket (255–67).

Az egyéb névtípusokkal foglalkozó kevés tanulmány közt olvasható VITÁNYI BORBÁLA magyar patikanevekről szóló tanulmánya (268–72). Áttekintése diakrón szempontú: röviden kitér a *patika* és a *gyógyszertár* szavak történetére, e szavak megoszlására, majd pedig a nevek jelentéstani-motivációs típusaira (például női és férfinevek, pozitív

konnotációjú fogalmak megjelenése a nevekben), illetve a névváltozásokra is. A magyarban eddig kevés figyelmet kapó aktuális alkalmazott névtani kérdést tárgyal KLAUS GABRIEL (118–35). A nemzetközi márkázás világába kalauzolva azt mutatja be, hogyan egyensúlyoznak a gyártók két egyaránt fontos elv, a márkanév standardizációja és elkülönítése között. Az előbbi szerint ugyanazt a terméket a különböző országokban igyekeznek azonos vagy legalábbis a gyártóra valamiképpen emlékeztető névvel piacra bocsátani (pl. a *Nestlé* elem megtartása ugyanazon termék nevében minden országban). Az eladhatósági szempontok azonban gyakran megkövetelik, hogy a nevet az adott országok nyelveihez, kultúrájához igazítsák, így nem ritka, hogy ugyanazt a terméket más-más néven ismerik a különböző országok fogyasztói (pl. Görögországban, Olaszországban és Törökországban *Algida*, Ausztriában és Magyarországon azonban az előadás idején még *Eskimo* volt az ismert jégkrémcsalád márkanéve).

6.2. Az angol nyelvű tanulmányok között is több foglalkozik a nevek alkotómódjával vagy alkotóelemeivel. AKIKATSU KAGAMI például olyan, Hokkaidó szigeti ainu nyelvű helynevekről ír, amelyekben testrészek nevei szerepelnek (353–6). E típus a japánban is megtalálható, eddig azonban kevés figyelmet kapott, ezért a szerző kidolgozott egy rendszerezést a feldolgozásukra. Egy morfológiai típust, az *-orre* végződésű olasz családnéveket választotta vizsgálat tárgyául DARIO SALTÍ (416–21). Ez az egyénnévből keletkezett családnévtípus egész Itáliában igen gyakori, érdekes módon az ilyen végű egyénnevekből viszont kimondottan kevés van, ráadásul többségük idegen vagy irodalmi eredetű. Szintén morfológiai kérdést érint PATXI SALABERRI, a becézés-kicsinyítés eszközeit tekintve át a baszk személynevekben (410–6). Három fő eljárást különít el: a palatalizációt, melyet fonetikai szimbolizmusnak is nevezhetünk (pl. *Auri* > *Aulli*); a képzők használatát (pl. *Erramon* > *Erramonet*); valamint a nevek megrövidítését (pl. *Anastasito* > *Tasito*) vagy összerántását (pl. *Maria Dolores* > *Maloles*).

Egyes névrendszerek kialakulásával és változásaival is többen foglalkoznak. AADU MUST az észti családnévrendszer 1820–1830-as évekbeli megszilárdulásáról, az így kialakult nevek állományáról, majd pedig e nevek változtatásáról ír a történelmi és társadalmi változások tükrében (393–400). A mintegy 41 000-féle családnév jelentéstani-motivációs típusainak megterheltsége településtípusonként is eltérő volt: az apanévi eredetűek a népesebb falvakban voltak jellemzőbbek, míg a természeti környezetre utalók a kevésbé lakott vidékeken voltak gyakoribbak. A névváltoztatások legjellemzőbb korszakaiban, az 1880–1890-es években az erőteljes oroszítás, 1935–1940 között pedig az észtesítés figyelhető meg. TERHI AINIALA a finn helynévrendszerben a 60–70-es évektől megfigyelhető változásokra hívja fel a figyelmet: a hagyományos földművelő életmódtól való eltávolodás, a kis falvak elnéptelenedése a mikrotoponimák egyre nagyobb arányú pusztulásához vezet (297–304). A tanulmány e pusztulás hátterében álló okok részletes feltárása mellett a névváltozások feldolgozásának módszertanára is kitér, hangsúlyozva a szocioonomasztikai megközelítés fontosságát. OXANA ISSERS kognitív és pragmatikai szempontból közelít a névhasználathoz: azt vizsgálja, milyen helyneveket és hogyan alkalmaznak a városi emberek a topográfiai témájú kommunikációjuk (pl. útbaigazítás) során (350–2). Ezek feltárják a tájékozódással kapcsolatos alapvető kognitív mechanizmusokat, és képet adnak arról, hogy miképpen alkotjuk meg magunkban környezetünk nyelvi térképét.

A személy- és helynevek mellett e szekcióban is kevés figyelmet kaptak az egyéb nevekkel kapcsolatos kérdések. Az ide sorolható írások közül érdemes kiemelni KATHARINA

LEIBRING tanulmányát, mely többek között azt vizsgálja, milyen indítékok alapján adnak nevet a gyerekek játékaiknak (364–71). A különböző korú gyerekek körében végzett, mintegy 300 adatot kitevő gyűjtés eredményei szerint a kisebbek szabadabban alkotnak neveket. Őket ugyanis még kevésbé befolyásolják kulturális és egyéb élményeik (pl. könyvek, képregények, filmek, valós állatok), mint az idősebbeket; mentális onomasztikonjuk még kisebb, így nagyobb szükségük van új nevek létrehozására. A szerző megfigyelései jóval messzebbre mutatnak a tárgynevek kérdéskörénél: rávilágítanak a névalkotás és névkölcsönzés általános mechanizmusaira, illetve arra a névelméleti kérdésre is, hogy ki vagy mi kaphat tipikusan nevet (a játékok közül, hasonlóan a „felnőttek világához”, az élőlényeket ábrázolóknak).

7. A kongresszus anyagának megszerkesztése hatalmas és időigényes feladat elé állította a svéd szerkesztőket, ők pedig nagy precizitással végezték el az általuk vállalt munkát. Ezt tanúsítja az együttesen csaknem 2200 oldalt kitevő öt kötet gondos szerkesztése, logikus, átgondolt felépítése. Ennek köszönhetően ez a rendkívül gazdag és változatos témákat bemutató kiadvány hiteles képet nyújt a nemzetközi névkutatás 21. század eleji helyzetéről.

SLÍZ MARIANN

ONOMASTICON. STUDII DESPRE NUME ȘI NUMIRE I.

[Onomasticon. Tanulmányok a névről és az elnevezésről I.]

Szerkesztette: OLIVIU FELECAN

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010. 333 lap

1. Az OLIVIU FELECAN által szerkesztett kötet három névtudományi kérdéskörrel foglalkozó tanulmányokat tartalmaz: 1. a név szerepe a társadalomban; 2. irodalmi névadás; 3. az elnevezés mint pragmatikai aktus. A kiadvány szerkezetét gondos, letisztult formai jegyek jellemzik. Az elején egységesen román nyelvű, a végén pedig angol és francia tartalomjegyzék egyrészt megkönnyíti a románul nem tudók tájékozódását a kötetben, másrészt viszont meg is nehezíti, hiszen a tanulmány nyelve így a tartalomjegyzékekből nem, csak a cikkhez lapozva derül ki. Szintén a külföldi kutatókra gondolva, a szerkesztő a román nyelvű előszót (9–22) a kötet végén angolul (311–7) és franciául (319–26) is közreadja. A román nyelvű tanulmányok előtt angol vagy francia, az angol és francia nyelvű írások előtt pedig román absztraktok segítik az áttekintést. A román előszót a szerzők és munkásságuk rövid bemutatása követi (23–31). Ezután következnek a tanulmányok (35–309), a fenti kérdéskörök szerint három nagyobb fejezetben csoportosítva.

Az előszó ismerteti a könyv kiadását lehetővé tevő pályázatot, majd betekintést nyújt a nagybányai egyetemi karon a 70-es években megindult névtudományi munkálataikba. Az utóbbi évtizedek munkáját már nem csupán tanulmányok fémjelzik, hanem a releváns szakkönyvek megjelenésével egyidőben a nemzetközi szakmai életben való részvétel is.